

جغرافیا و روابط انسانی، تابستان ۱۴۰۴، دوره ۸، شماره ۲، صص ۷۰۵-۶۸۹

نقش پرندنگری در جذب گردشگر و توسعه روستاهای ساحلی

مطالعه موردی: روستاهای شهرستان فریدونکنار

علی اکبر نجفی کانی^{۱*}، احمد صفرپور کریمی^۲

۱. دانشیار، جغرافیا و برنامه ریزی روستایی دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران

alinajafi_1159@yahoo.com

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد، جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه گلستان، گرگان، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۲/۰۷

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۰/۰۳

چکیده

ایران با توجه به توان‌های طبیعی و زیستگاه‌های غنی گیاهی و جانوری، بستر مناسبی را در زمینه پرندنگری بوجود آورده است. استان مازندران نیز با بیش از ۳۳۰ گونه از پرندگان اعم از بومی و مهاجر که در تالاب‌ها و زیستگاه‌ها و نوار ساحلی زندگی می‌کنند، از نظر پرندنگری در مقایسه با سایر مناطق دارای مزیت نسبی بالایی است. تحقیق حاضر از نوع کاربردی و از نظر روش توصیفی-تحلیلی و میدانی می‌باشد. پایایی ابزار تحقیق نیز با استفاده از ضریب آلفای کرون‌باخ برای مولفه‌های مورد بررسی تحقیق برابر با ۰/۸۱ بدست آمده است. روایی پرسش‌نامه نیز با اعتبار صوری (با استفاده از نظر متخصصان و کارشناسان) بدست آمده است. جامعه آماری سرپرست خانوارهای ساکن در ۹ روستای شهرستان فریدونکنار می‌باشند. تعداد نمونه‌ها بر طبق فرمول کوکران معادل ۳۰۰ نفر بدست آمده است که برای تکمیل پرسش‌نامه به صورت تصادفی ساده انتخاب شدند. داده‌های مستخرج از پرسش‌نامه با بهره‌گیری از نرم‌افزار SPSS و با استفاده از آزمون‌های تحلیل همبستگی کای اسکوئر، مقایسه میانگین فریدمن و رگرسیون خطی چندگانه مورد تجزیه و تحلیل و سنجش قرار گرفتند. برای بررسی میزان رابطه توسعه پرندنگری و گردشگری با ظرفیت‌های جذب گردشگر از تحلیل همبستگی کای اسکوئر استفاده گردید و نتایج نشان-دهنده رابطه ۹۹ درصدی می‌باشند. نتایج آزمون فریدمن نیز تفاوت معناداری را نشان می‌دهند و نتایج کروسکال-والیس در خصوص عملکرد دستگاه‌های متولی در ترویج پرندنگری و حفظ محیط زیست، تفاوت معنادار در سطح اطمینان ۹۹ درصد را نشان داده و مشخص می‌کند سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری و محیط زیست بالاترین مقادیر را به خود اختصاص دادند و از وضعیت مطلوب‌تری نسبت به دیگر دستگاه‌ها برخوردارند. نتایج حاصل از آزمون رگرسیون خطی چندگانه نیز برای تبیین میزان توسعه‌یافتگی نواحی روستایی نشان می‌دهد که مؤلفه‌های بررسی شده تا حد قابل قبول و معناداری وابسته به متغیرهایی هستند که مورد بررسی قرار گرفتند. شایان ذکر است که ضریب تعیین در معادله رگرسیونی محاسبه شده حاکی از آن است که توسعه‌یافتگی حدود ۰/۷۹ وابسته به متغیرهای مورد بررسی است و ۲۱ درصد وابسته به متغیرهایی است که در این پژوهش مورد شناسایی قرار نگرفتند.

کلیدواژه‌ها: پرندنگری، گردشگری روستایی، روستاهای ساحلی، فریدونکنار

مقدمه

امروزه تماشای پرندگان یا پرندنگری به یکی از بازارهای رو به رشد اکوتوریسم تبدیل شده است. در این رابطه اکوتوریسم به عنوان رویکرد جدید گردشگری مبتنی بر طبیعت در دهه‌های اخیر از اهمیت به سزایی در برنامه‌های توسعه گردشگری بسیاری از کشورهای جهان برخوردار گشته است. ایران به دلیل تنوع زیستگاهی به ویژه تالاب‌ها دو سوم گونه‌های پرندگان خاورمیانه را در خود جای داده است. اما سهم آن از پرندنگری دنیا بسیار ناچیز است (صاحبی و همکاران، ۱۳۹۷: ۲۲۹؛ ظاهری و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۲۵). پرندنگری گونه‌ای سرگرمی است که مربوط به مشاهده و بررسی پرندگان در طبیعت می‌شود. پرندنگری بخشی از فعالیت بوم‌گردی به‌شمار می‌آید. فعال‌ترین فصل‌های سال برای پرندنگری در منطقه گرمسیری به هنگام کوچ بهاره و کوچ پاییزه پرندگان است. در این فصول می‌توان بیشترین گونه‌های پرندنگری را مشاهده کرد. زیرا آن گونه پرندنگری که در منطقه ویژه‌ای آشیانه نمی‌سازند در این فصلها از شمال به جنوب کوچ می‌کنند و در این میان پرندگان مهاجر دیده می‌شوند. در حال حاضر تعداد پرندنگرهای دنیا رو به افزایش است، تا حدی که در کشورهای انگلیس و آلمان به اندازه طرفداران فوتبال، پرندنگر وجود دارد. (De Groot et al, 2002:369). در ایران نیز روز به روز بر تعداد دوستداران پرندگان و پرندنگری افزوده می‌شود. با وجود این که گردشگری به اشکال مختلف در گذشته‌های دور صورت می‌گرفته، اما مشکلات مربوط به زندگی شهرنشینی و انگیزه‌های مختلف و از سوی دیگر افزایش آگاهی‌های جهانی نسبت به منابع طبیعی باعث برانگیختن موج وسیعی از گردشگر برای بازدید از مناطق طبیعی شده است، به طوری که می‌توان گفت با ایجاد تمایل مسافرت به مناطق طبیعی اصطلاح اکوتوریسم رواج یافته است. اکوتوریسم به دگراندیشی بشر درباره فرهنگ، آموزش و سفر اطلاق می‌شود که به ترویج سیاحت بر مبنای محیط زیست می‌پردازد و به عنوان مفهومی که ریشه در حفاظت از منابع طبیعی و اهداف توسعه پایدار دارد. بدنبال چالش‌هایی که دولت‌ها از دهه ۱۹۸۰ در امر توسعه گردشگری بدان مواجه بودند، سبب شد برنامه‌ریزان در برنامه‌ریزی‌های خود به رویکرد توسعه پایدار و الزامات آن توجه نمایند (شاطریان و همکاران، ۱۳۹۸، ۱۰۱). از دهه ۱۹۹۰، حرکت از گردشگری انبوه به سوی رویکرد توسعه پایدار گردشگری آغاز شد. گردشگری پایدار رویکردی است که می‌تواند با ایجاد زمینه‌ای مناسب، انتخاب‌ها را هدایت و ذی‌نفعان را جهت هدف مشترک در کنار هم جمع نماید و به شناخت کامل‌تر تصمیم‌سازان جهت متعادل‌سازی تأثیرات مثبت و منفی کمک کند و امروزه پایداری به نحو گسترده‌ای به عنوان رویکردی بنیادین، برای هر نوع توسعه از جمله توسعه اکوتوریسم پذیرفته شده و در مباحث علمی و آکادمیک، گردشگری پایدار به عنوان مفهومی نو برای مقابله با آثار مخرب توسعه گردشگری و اکوتوریسم مطرح است (عزیزی و رحیمی، ۱۴۰۳: ۲۹۵؛ نجفی کانی، ۱۳۹۷: ۲۳۷). از این رو، شناخت ظرفیت‌های مقاصد گردشگری و انگیزه و چرایی سفر به برخی از مکان‌های بازدید و همچنین میزان نقش و حمایت جامعه محلی، به‌عنوان جزئی از گروه‌های ذی‌نفعان در گردشگری پایدار از موضوعات مهمی هستند که در توسعه و تهیه برنامه گردشگری پایدار بدان توجه خاصی شده است. براین اساس شناخت ظرفیت تالاب‌ها به عنوان یک مقصد گردشگری به دلیل دارا بودن ارزش‌های بی‌شمار و غنی از تنوع زیستی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. تالاب‌ها در هر نقطه از جهان که باشند، علاوه بر خصوصیات مشترک دارای ویژگیهای خاص و منحصر به فرد منطقه‌ای خود می‌باشند (جباری و عبدلی، ۱۳۹۸: ۷۸). به طور کلی اهمیت و ارزش تالاب‌ها در سه گروه عمده تقسیم‌بندی شده که عبارتند از:

- به‌عنوان زیستگاه حیات وحش محسوب می‌شوند.
- بهبود دهنده کیفیت محیط زیست به شمار می‌آیند.
- و از ارزش اقتصادی و اجتماعی بالایی برخوردارند.

علاوه بر آن استفاده چندمنظوره از زمین‌های کشاورزی در نواحی روستایی ساحل خزر سابقه تاریخی دارد. در حال حاضر نیز به دلایل مختلف اقتصادی تمایل کشاورزان به استفاده چندمنظوره از زمین‌های کشاورزی به خصوص استفاده به عنوان زیستگاه حیات وحش افزایش یافته است.

یکی از نزدیک‌ترین مکان‌های پرند نگری به تهران، تالاب میانکاله و تالاب کوچک دیگر مثل تالاب فریدونکنار در استان مازندران است. این تالاب‌ها از مهم‌ترین تالاب‌های کشور و زیستگاهی حیاتی برای بسیاری از گونه‌های مختلف پرندگان و آبزیان است. در فصل بهار و تابستان مسافران زیادی به این تالاب‌ها آمده و از طبیعت زیبا و آب و هوای تمیز آن لذت می‌برند. اما در فصل پاییز و زمستان، پرندگان مهاجر مختلفی از جمله فلامینگو، قوی کوچک، اردک سر سفید، سنقر تالابی، پلیکان سفید و خاکستری، کاکایی، پرستو، قرقاول، چنگر معمولی و پرندگان دیگر به این تالاب سفر کرده و بازدیدکنندگان می‌توانند از تماشای آن‌ها لذت ببرند. علاوه بر پرندگان، برخی از این تالاب‌ها مثل تالاب میانکاله پناهگاه و محل تخم‌ریزی انواع مختلفی از آبزیان کمیاب و ارزشمند هم است. شایان ذکر است که این تالاب‌ها از جمله مناطق محافظت شده ایران بوده و شکار یا ماهیگیری در آن ممنوع است. در سرتاسر دنیا به منظور کسب سود بیشتر راهکارهای مختلفی اتخاذ شده است. بدون شک شناخت هر چه بیشتر این سیستم‌ها به حفظ و پایداری سیستم و حیات وحش کمک زیادی خواهد کرد. در روستاهای فریدونکنار، غرقاب کردن بخشی از زمین‌های کشاورزی در بخشی از سال توسط مردم شرایط خاصی را بوجود آورده است. این تالاب همه ساله در فصل زمستان میزبان جمعیت قابل توجهی از پرندگان مهاجر است. بعضی از این پرندگان از شرایط خاص و ویژه‌ای برخوردارند. مثل درنای سیبری که از جمعیت ۱۴ تایی آن در سال ۷۸-۱۹۷۷ در حال حاضر فقط ۱ عدد رسیده است. موقعیت جلگه فریدونکنار که محل برخورد مسیرهای کوچ پرندگان از نقاط مختلف آسیا و اروپاست شمار قابل ملاحظه‌ای از پرندگان مهاجر را به خود جذب می‌کند (Kurechi, 2007:145). به طوری که این حوضه به راستی یکی از بزرگترین مکان‌های زمستان‌گذرانی پرندگان در جهان است. موسسه بین‌المللی بردلایف^۱ این حوزه را پناهگاه مهم پرندگان در خاورمیانه می‌داند که ۶۲/۵ درصد از جمعیت پرندگان آن را گونه‌های مهاجر تشکیل می‌دهند. (Taye & Sirakaya, 2002:145). پرندگان آبزی، با میانگین حداقل ۱۵۵۰۰۰ پرند که هر ساله در اواسط زمستان سرشماری می‌شوند، مهمترین ویژگی فریدونکنار هستند امروزه نقش تالاب‌ها در برنامه‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی منطقه نقش تعیین‌کننده‌ای دارند. به منظور برقراری ارتباط و رفاه انسانی و رسیدن به بهترین برنامه، شناخت ظرفیت‌های تالاب در تدوین طرح‌های گردشگری پایدار الزامی و اجتناب ناپذیر است.

از اینرو تحقیق حاضر سعی دارد ضمن بررسی پرند نگری در تالاب و روستاهای شهرستان فریدونکنار سوالات اصلی زیر را مورد بررسی قرار دهد.

- ۱- پرند نگری در چهارجوب اصول و مقررات حفاظت زیست‌بوم تا چه میزان در جذب گردشگر در حاشیه تالاب و روستاهای شهرستان فریدونکنار اثرگذار است؟
- ۲- آیا پرند نگری در نواحی روستایی فریدونکنار در بهبود شاخص‌های معیشتی روستاییان موثر می‌باشد؟

مبانی نظری

کشور ایران به دلیل تنوع اقلیمی و گیاهی کم نظیر دارای حیات وحش بسیار متنوع بوده و ریشه‌های دیرینه دارد. اسب‌سواری، تیراندازی و پرندنگری در ایران باستان از اهمیت فراوانی برخوردار بوده است. در دهه‌های اخیر طبیعت‌گردی یکی از مقصدهای مطرح در گردشگری می‌باشد. گردشگری تالاب‌ها در مقایسه با دیگر اشکال گردشگری، از نرخ رشد نسبتاً خوبی برخوردار بوده و این اتفاق سبب توجه بیش از پیش به گردشگری نواحی روستایی با جاذبه‌های طبیعی، فرایندهای اکولوژیکی مهم و جوامع گیاهی و جانوری خاص شده است. تالاب‌ها دارای ارزش‌های بی‌شمار و غنی از تنوع زیستی گیاهی و جانوری می‌باشد، که ادامه حیات موجودات بسیاری از تک سلولی‌ها گرفته تا کاملترین آنها را در دامن طبیعت در بردارد. تالاب‌ها در واقع مانند کیسه‌های هوای کره زمین می‌باشند که سبب بقای نسل موجودات زنده گیاهان، جانوران و... می‌گردند (Soto & Clavé, 2017:118., Stelhogile, 2011:1082).

این اکوسیستم‌ها به عنوان زیستگاه بسیار مهم پرندگان در فصول سرد سال در هر نقطه از جهان که باشند، علاوه بر خصوصیات مشترک دارای خصوصیات و ویژگیهای خاص و منحصر به فرد منطقه‌ای خود می‌باشند. بالغ بر یک سوم گونه‌های جانوری در تالاب‌ها زندگی می‌کنند. براساس بررسی جهانی که در حوزه اقتصاد زیست محیطی انجام گرفته نتایج جالبی به دست آمده است (Brightsmith et al, 2008: 2835., Efat et al, 2017: 13). در این گزارش برای هر هکتار تالاب ارزش افزوده‌ای معادل ۲۰ هزار دلار در نظر گرفته شد، در حالی که ارزش افزوده هر هکتار جنگل ۱۵۰۰ دلار و هر هکتار زمین کشاورزی تنها ۱۲۰۰ دلار تعیین شده است (Tosum, 2001:126).

در دهه ۱۳۶۰، به دلیل توسعه مناطق شهری سالانه به طور متوسط ۶۰ هزار هکتار از زمین‌های کشاورزی در ایران دستخوش تغییر کاربری اراضی قرار گرفته است و در سال‌های ۷۴ تا ۹۰ پس از تصویب قانون حفظ کاربری و اجرای آن در سراسر کشور، اگرچه از شیب تغییر کاربری‌ها کاسته شده، اما متوسط تغییر کاربری زمین‌های کشاورزی به ۱۰ هزار هکتار در سال اعم از مجاز و غیرمجاز رسیده است. شایان ذکر است که مشکلات اقتصادی موجود و از طرفی جذابیت اقتصادی تغییر کاربری اراضی مهمترین دلیل برای تغییر کاربری اراضی کشاورزی محسوب می‌شوند. از اینرو وجود قوانین به تنهایی باعث عدم تغییر کاربری‌ها نخواهند شد (نظم‌فر و محمدی، ۱۳۹۸: ۶۷؛ جلالیان و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۱۵).

در دهه اخیر در بسیاری از مناطق جهان استفاده از زمین‌های کشاورزی به عنوان زیستگاه‌های حیات وحش افزایش یافته است که تا حدودی باعث کاهش تغییر کاربری اراضی کشاورزی گردیده است (بخشی نژاد، ۱۳۹۹: ۶). در این راستا توجه به دو رویکرد، تمایل کشاورزان را برای مدیریت زمین به منظور استفاده حیات وحش افزایش داده است:

- افزایش تقاضا برای تفرج

- تغییر شرایط اقتصادی که بازدهی کشاورزی را به عنوان یک کاربری عمده تحت تاثیر قرار داده است.

جالب توجه اینکه به علت ارائه خدمات و ارزش‌های متعدد از سوی تالاب‌ها، ذینفعان متعددی از این اکوسیستم‌ها بهره می‌گیرند که اغلب دارای علاقه ناسازگار بوده که به بهره‌برداری بیش از حد از برخی خدمات تالاب منجر می‌شود. استفاده پایدار و چندجانبه از اکوسیستم نه تنها برای افراد محلی، بلکه برای جامعه سودمند است (Elmberg, 2004: 77, Visser, 2004: 197). در راستای استفاده خردمندانه از تالاب‌ها ضروری است که ارزش‌های آنها مورد توجه قرار گیرد. بنابراین شناخت بهتر خدمات تالاب و سود و هزینه‌های بهره‌برداری چند جانبه از خدمات برای تصمیم‌گیرندگان و جامعه امری ضروری است. به منظور حفظ محیط زیست و تعامل مناسب جهت بهره‌برداری پایدار از محیط طبیعی در راستای توسعه پرندنگری و گردشگری ساحلی توجه به رویکردهای مبادله اجتماعی و چرخه حیات گردشگری امری ضروری و اجتناب‌ناپذیر

است. این رویکردها ضمن تاکید بر اصول پایدار گردشگری از تخریب محیط زیست و هرگونه دست‌اندازی بر حریم طبیعت از قبیل تالاب‌ها، مزارع و... ممانعت می‌کنند. علاوه بر آن رویکردهای مذکور به خدمات ارائه شده به گردشگران که عامل اشتغال‌زایی و افزایش درآمد جامعه محلی است تاکید می‌ورزند. براین اساس بطور مختصر مقاله حاضر به تشریح رویکردهای مذکور می‌پردازد:

تئوری مبادله اجتماعی

تئوری مبادله اجتماعی یک چارچوب زیربنایی برای همه روش‌ها و رویکردهای توسعه محسوب می‌شود که مبتنی بر ارزیابی جامعه میزبان از هزینه و منافع مورد انتظار از بخش گردشگری می‌باشد. در واقع این که ساکنان محلی چگونه مجموعه هزینه‌ها و منافع حاصل از بخش گردشگری را ارزیابی می‌کنند، بر نحوه نگرش آنها تاثیر خواهد داشت (Muller, 2004:391).

چرخه حیات گردشگری

در تئوری چرخه‌حیات، ارزیابی توسعه گردشگری مقصد در طول زمان مورد توجه است. بدین ترتیب نحوه نگرش میزبان تحت تاثیر روند تغییرات و توسعه گردشگری قرار می‌گیرد. بر اساس این تئوری، نگرش مردم نسبت به گردشگری ممکن است تحت تاثیر روند تحول و توسعه گردشگری در مقصد قرار گیرد. زمانی که گردشگری در مقصد رو به رشد زیاد است، ظرفیت برد اجتماعی به حد نهایی خود می‌رسد، در نتیجه برای ساکنان غیر قابل تحمل می‌شود. در این رویکرد، هزینه و منافع بخش‌ها یا گروه‌های مختلف مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. بدین ترتیب که کسانی که در راستای نیازهای گردشگران فعالیت می‌کنند نگرش مثبت‌تری به گردشگری دارند تا آنهایی که ارتباطی با گردشگران ندارند. به طوری که، کسانی که در زمینه خدماتی و تجاری گردشگری فعالیت می‌کنند نگرش مثبت‌تری به گردشگران دارند. بنابراین بررسی و ارزیابی نگرش و گرایش جامعه میزبان نسبت به گردشگری امری پیچیده محسوب می‌شود. به طور کلی سه گروه از جامعه محلی تحت‌تأثیر فعالیت گردشگری در مقصد قرار می‌گیرند:

- خانوارهای ساکن معمولی

- فعالان بخش تجاری- خدماتی

- مسئولان بخش عمومی

تحقیقات نشان می‌دهد تفاوت‌های قابل توجهی در نگرش‌های سه گروه مذکور در رابطه با گردشگری وجود دارد. اساساً فعالان بخش تجاری و خدماتی در مقایسه با ساکنان و مسئولان بخش عمومی، نگرش مثبت‌تری به گردشگری دارند و از آن حمایت می‌کنند. پیزام در مطالعه کپ کود در ماساچوست آمریکا به این نتیجه رسید، ساکنینی که در بخش گردشگری اشتغال دارند، در مقایسه با شاغلان سایر بخش‌های اقتصادی گرایش بیشتری نسبت به توسعه گردشگری در مقصد دارند. عواملی که بر نحوه نگرش جامعه میزبان نسبت به گردشگری موثرند، در قالب اثرات اجتماعی، اقتصادی و محیطی، مطالعه می‌شوند در این زمینه پیامدهای مطلوب به عنوان منافع و پیامدهای نامطلوب به عنوان هزینه‌های توسعه گردشگری در نظر گرفته می‌شوند (Jurowski et al, 2004: 297). نگرش ساکنین نسبت به گردشگری می‌تواند تحت تاثیر عواملی نظیر: وضعیت اقتصادی حوزه، یکپارچگی و انسجام اجتماعی جامعه محلی، مجاورت و نزدیکی به کانون‌های گردشگری، ترس از بین رفتن هویت محلی، وسعت حوزه، مدت زمان برقراری جریان‌ات گردشگری یا سطح بلوغ گردشگری در حوزه، شدت تراکم گردشگر در حوزه، مرحله توسعه گردشگری، شدت استفاده از منابع پایه و سطح علاقمندی میزبان و سن، زبان، روابط شخصی و محلی و طول اقامت ساکنین قرار دارد. یکی از عوامل موثر بر نحوه نگرش ساکنان محلی شاخص نسبت گردشگران به ساکنان در ارتباط با ظرفیت تحمل حوزه است به طوری که هر چقدر این نسبت افزایش می‌یابد، نگرش‌ها و تصورات جامعه میزبان نسبت به گردشگری روبه منفی شدن می‌گذارد و نیاز به ارتقاء کیفیت محیط فیزیکی بیشتر حس

می‌شود. اساس ظرفیت تحمل، حداکثر سطح بهره‌برداری در نظر گرفته می‌شود که فراتر از آن کیفیت منابع طبیعی به دلیل عدم تعادل بین عوامل محیطی افت می‌کند. از دیگر متغیرهای موثر بر نگرش ساکنان محلی، سطح توسعه گردشگری در مقصد است که با افزایش آن، بروز نگرش‌های منفی ساکنان تشدید می‌شود (نجفی کانی، ۱۴۰۰: ۸۳۶؛ یزدانی و همکاران، ۱۳۹۹: ۳۱۱).

اهمیت پرنده نگری در حفظ زیست بوم و توسعه گردشگری

- جمع آوری اطلاعات

یکی از تأثیرات مهم پرنده نگری، اطلاعاتی است که هر فرد پس از هر برنامه خود به دست می‌آورد. هر پرنده نگر نام پرنده، وضعیت ضاهری، نوع زیستگاه و زمان را در دفترچه خود ثبت می‌کند. این اطلاعات نه تنها شناخت افراد را به حیات وحش بیشتر می‌کند که می‌تواند تغییرات زیستگاه و تأثیر آن بر حیوانات را بررسی کند. از طرفی دانستن این اطلاعات، خصوصاً تعداد پرندگان می‌تواند به پروژه‌های حفاظتی نیز کمک کند. بنابراین مقصد گردشگری پایدارتری نیز ایجاد می‌شود.

- ارتباط انسان و حیات وحش

یکی از بهترین تأثیرات پرنده نگری ارتباطی است که افراد با حیات وحش محیط زیست اطراف خود برقرار می‌کنند. اگر یک یا دو بار پرنده نگری را امتحان کرده باشید بعد از آن بی شک از لحظه خروج از خانه تا برگشت به دنبال پرندگان می‌گردید. یک مطالعه در سال ۲۰۱۵ در آمریکا نشان داده است افرادی که ۴ الی ۵ بار پرنده نگری را امتحان کرده باشند رفتارهای حفاظتی بیشتری از خود نشان می‌دهند. بنابراین نتیجه یک تفریح می‌تواند فعالیت حفاظتی طولانی مدت در پیش داشته باشد.

- سلامت روان افراد

طبق یک مطالعه انجام شده، پرنده نگری می‌تواند به سلامت روان افراد کمک قابل توجهی داشته باشد. افزایش تمرکز، بهبود حافظه و افزایش اعتماد به نفس از نتایجی است که طبق تحقیقات برای پرنده نگری به دست آمده است. علاوه بر موارد مذکور رشد اقتصادی، درمان اختلالات حیوان آزاری در کودکان و حتی بزرگسالان را می‌توان از نتایج و تأثیرات مثبت پرنده نگری دانست (Vagner & Fialová, 2011: 287).

پیشینه پژوهش

ایران از نظر جاذبه‌های اکوتوریستی و تنوع اقلیمی جز پنج کشور برتر دنیاست و جزو ده کشور برتر جهان در زمینه جاذبه‌های گردشگری می‌باشد. یکی از جاذبه‌های بی‌نظیر برای گردشگری، تالاب‌ها هستند که به‌عنوان شاهکار خلقت، در طبیعت ایران وجود دارد (Najafi kani & arekhi, 2014: 267). هر کدام از این تالاب‌ها، از ویژگی‌ها و توانمندی خاصی برخوردار می‌باشند. اگر چه در خصوص جاذبه‌های گردشگری و خصوصاً تالاب‌ها و جاذبه‌های گردشگری آن مطالعات گسترده‌ای صورت گرفت، اما در ایران تاکنون در زمینه پرنده‌نگری مطالعات قابل قبول و مناسبی انجام نشده است. در این راستا نتایج تحقیقاتی که صورت گرفته به شرح زیر می‌باشد.

استیون و همکاران (۲۰۱۵) در مقاله‌ای با عنوان بررسی تجارب جهانی از تحقیقات در مورد بازارهای شرکت کننده و اولویت‌های تحقیقاتی آینده برای اطلاع‌رسانی مدیریت گردشگری پایدار، علاوه بر نقد وضعیت موجود، سازوکارهای مناسب و رفتار اجتماعی مناسب گردشگری را در راستای حفظ زیست بوم و جامعه میزبان تشریح کردند.

گاریسوی و همکاران (۲۰۰۵) در پژوهشی با استفاده از مدل تحلیلی سوات به بررسی نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها گردشگری و پرنده‌نگری پرداختند (Garrisoy et al, 2005:236).

روندا جی گرین و داریل ان جونز در سال ۲۰۱۰ در پژوهشی به بررسی ویژگی‌های گردشگران پرنده‌نگر پرداختند و طبق نتایج پژوهش آنها اکثر پرنده‌نگران افراد میان‌سال بوده و از نیز متنفر بوده و بیشتر آنها نگران مسائل زیستمحیطی بودند (Green & Jones, 2010: 421).

بانلی بیث (۲۰۱۱) در پژوهشی با عنوان اکوتوریسم مبتنی بر جامعه و توانمندسازی مردم بومی (مطالعه موردی از توسعه منطقه ییک‌لاوم^۲، در کشور کامبوج)، ضمن بررسی موضوع اکوتوریسم و اثرات آن در سایت تامپوان^۳، معتقد هستند در صورت آموزش و افزایش آگاهی جوامع محلی، از محیط زیست طبیعی با توجه به اثرات توسعه اقتصادی، روانی، اجتماعی و سیاسی آن بر زندگی آنها به‌عنوان موضوعات مهم تلقی و حفاظت می‌نمایند و نتیجه می‌گیرد توانمندسازی جوامع بومی برای مشارکت در اکوتوریسم، جزء جدایی‌ناپذیر از گردشگری پایدار است.

خی و همکاران^۴ (۲۰۱۲) در پژوهشی با عنوان تفاوت‌های جنسیتی در انگیزه‌های سفر گردشگران روستایی به شناسایی و تجزیه و تحلیل انگیزه‌های گردشگران روستایی در مناطق روستایی پاتر ایالت پنسیلوانیا پرداختند. براساس یافته‌های پژوهش، زنان دارای انگیزه‌ی بیشتری برای گذراندن اوقات فراغت با خانواده، شرکت در فستیوال‌ها و رویدادهای ورزشی، استفاده از رستوران-ها و در نهایت اکتشاف در مناطق طبیعی و روستایی می‌باشند، اما مردها دارای انگیزه بیشتری برای پرنده‌نگری و ماهیگیری بودند. آن‌ها از نظریه نقش‌های اجتماعی برای توصیف اخلاق‌های موجود در انگیزه‌های سفر گردشگران زن و مرد استفاده کردند و به این نتیجه رسیدند که عامل جنسیت نقش مهمی در رفتار و انگیزه گردشگران ایفا می‌کند.

کاظمی و همکاران (۱۴۰۱) در مقاله‌ای با عنوان ارزیابی و رتبه‌بندی استانهای کشور برای گردشگری پرندگان در مقصدهای تالابی با روش تاپسیس، دسترسی به زیستگاههای تالابی در استانهای مختلف ایران و اهمیت هر یک از آنان را رتبه‌بندی نمودند و در مجموع «کل عوامل موثر در انتخاب مقصد»، استان‌های آذربایجان غربی و هرمزگان رتبه‌های برتر بودند.

وثوقی و بهرامیان (۱۳۹۶) در مقاله‌ای با عنوان ارزیابی عوامل موثر بر توسعه تقاضای گردشگری پرنده‌نگری در تالاب میانکاله استان مازندران با استفاده از تحلیل‌های آماری تاثیر هر یک از عناصر آمیخته بازاریابی در جذب گردشگران پرنده‌نگر را مورد تجزیه و تحلیل دادند. نتایج این پژوهش نشان داد که گرچه تمام عناصر در جذب گردشگران پرنده‌نگر تاثیر مثبت و معناداری دارند؛ اما تفاوت مهمی در اولویت آنها است که عناصر به ترتیب فرد و برنامه ریزی از دیدگاه گردشگران و محصول در اولویت قرار دارند.

دانه‌کار و محمودی (۱۳۹۲) در کتاب گردشگری طبیعت: معیارهای توسعه و طراحی، ضمن بررسی قابلیت‌ها و توانمندی‌های تفرجگاه‌ها و منابع تفرجی و زیست‌بوم‌های آبی ایران که دارای تنوع اقلیمی بسیاری بوده، می‌پردازند و معتقدند با برنامه‌ریزی مناسب می‌توان از توان و ظرفیت‌های موجود برای توسعه گردشگری ایران استفاده نمود.

شعبانی و همکاران (۱۳۹۲) با بررسی پیرامون ارزیابی تأثیر پرنده‌نگری در توسعه اکوتوریسم تالاب بین‌المللی میانکاله پرنده‌نگری را بخشی از فعالیت بوم‌گردی و یکی از ظرفیت‌های مهم در توسعه فعالیت‌های اکوتوریستی تالاب دانسته که در توسعه پایدار گردشگری و حفاظت از محیط زیست نقش به‌سزایی دارد.

قدمی و همکاران (۱۳۸۹) در مقاله‌ای با عنوان ارزیابی استراتژیک قابلیت‌های توسعه گردشگری شهر فریدونکنار و با فهرست کردن عوامل داخلی و خارجی تأثیرگذار در توسعه یا عدم توسعه گردشگری با استفاده از مدل سوات به ارزیابی استراتژیک

1- Bunly, Bith

2- Yeak Laom

3 - Tampuan

4 - Xie et al

قابلیت‌های توسعه گردشگری حوزه فریدونکنار پرداختند. سپس با وزن‌دهی و الویت‌بندی عوامل مذکور، استراتژی‌ها ارائه گردید و به این نتیجه رسیدند که استراتژی‌های تدافعی باید در اولویت برنامه‌های توسعه گردشگری قرار گیرد.

روش پژوهش

نوع تحقیق به لحاظ هدف کاربردی و از نظر روش و ماهیت توصیفی - تحلیلی و میدانی می‌باشد. سوالات مورد بررسی در تحقیق حاضر برای تبیین اثرات پرنده‌نگری در جذب گردشگر در طیف لیکرت و به صورت پنج‌درجه‌ای (خیلی کم، کم، متوسط، زیاد و خیلی زیاد) تنظیم گردید (شکل ۱). پایایی تحقیق با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ برای مؤلفه‌های مورد بررسی برابر با ۰/۸۱ بدست آمده است و روایی تحقیق یا اعتبار پرسشنامه از طریق اعتبار صوری محتوایی بدست آمده است. به بیان دیگر از نظرات متخصصان و کارشناسانی که مرتبط با بخش پرنده نگری بودند برای تصحیح پرسشنامه استفاده شد. جامعه آماری تحقیق شامل سرپرست خانوارهای ساکن در ۹ روستای شهرستان فریدونکنار می‌باشند که طبق سرشماری سال ۱۳۹۵ بالغ بر ۲۳۵۱ خانوار و ۶۸۲۵ نفر هستند. با در نظر گرفتن سطح خطای ۰/۵٪ تعداد نمونه مورد نیاز بر طبق فرمول کوکران معادل ۳۰۰ نفر تعیین گردید که برای تکمیل پرسش‌نامه به صورت تصادفی ساده انتخاب شدند (جدول ۲). داده‌های مستخرج از پرسش‌نامه با بهره‌گیری از نرم‌افزار spss و با استفاده از آزمون‌های توصیفی و استنباطی از قبیل تحلیل همبستگی کای اسکور، فریدمن و کروسکال والیس و تحلیل رگرسیون خطی چندگانه با روش توام/همزمان مورد تجزیه و تحلیل و سنجش قرار گرفتند و برای تهیه نقشه‌ها نیز از نرم‌افزار Arcgis استفاده گردید.

فریدونکنار در موقعیت ۳۶ درجه و ۴۲ دقیقه عرض شمالی و ۵۲ درجه و ۳۶ دقیقه طول شرقی واقع شده است. شهرستان فریدونکنار دارای ۹۹/۲ کیلومتر مربع وسعت و بخش فریدونکنار با مساحتی بالغ ۷/۵ کیلومتر مربع می‌باشد. براساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران در سال ۱۳۹۵ شهرستان فریدونکنار دارای ۵۷۹۸۰ نفر جمعیت بوده است که از این تعداد ۳۶۱۹۲ نفر در نقاط شهری و ۲۱۷۸۸ نفر در نقاط روستایی زندگی می‌کنند (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵). این شهرستان از دو بخش و ۴ دهستان به نام‌های باریک‌رود شمالی، باریک‌رود جنوبی، امامزاده عبدالله شمالی و امامزاده جنوبی تشکیل شده است (جدول ۱ و ۲).

جدول ۱. وضعیت پراکنندگی جمعیت در نواحی روستایی

دهستان	تعداد خانوار	جمعیت کل	مرد	زن	بعد خانوار
باریک رود شمالی	۱۲۳۵	۳۹۱۴	۱۹۹۷	۱۹۱۷	۳/۱۷
باریک رود جنوبی	۱۳۹۳	۴۷۰۸	۲۳۶۶	۲۳۴۲	۳/۳۸
امامزاده عبدالله شمالی	۱۹۹۹	۶۶۰۰	۳۳۲۶	۳۲۷۴	۳/۳۰
و امامزاده جنوبی	۲۰۳۱	۶۵۶۶	۳۳۶۸	۳۱۹۸	۳/۲۳

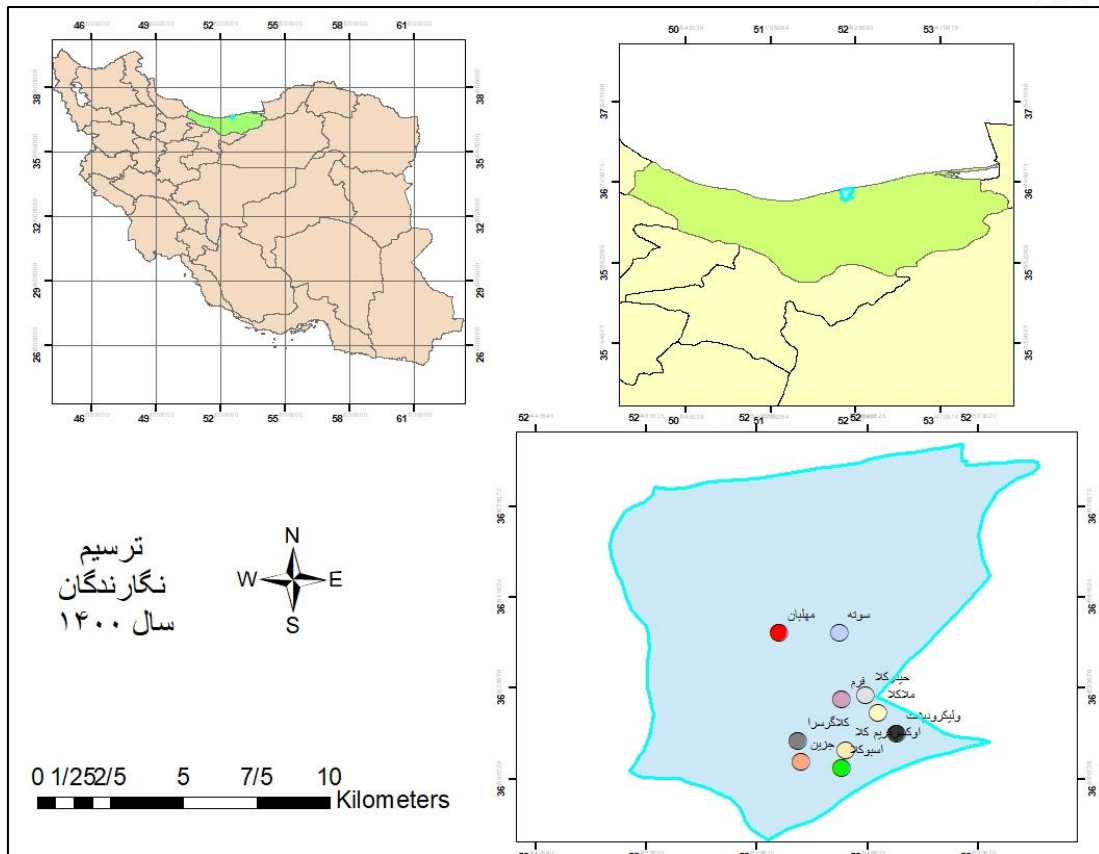
منبع: مرکز آمار ایران ۱۳۹۵

جدول ۲. حجم نمونه تعیین شده در روستاهای مورد مطالعه به نسبت جمعیت

شهرستان	نام روستا	تعداد خانوار	تعداد جمعیت	سهم هر روستا برای تکمیل پرسشنامه
فریدونکنار	اسبوکلا کریم کلا	۱۲۳	۳۶۱	۱۶
	اوکسر کریم کلا	۱۵۷	۴۴۶	۲۰
	جزین	۱۵۶	۴۵۱	۲۰
	حیدرکلا	۱۸۲	۵۳۹	۲۳
	سوته	۵۳۵	۱۵۱۱	۶۸
	فرم	۳۷۴	۱۰۴۶	۴۸
	کلاگرسرا	۱۴۲	۴۳۶	۱۸
	ملاکلا	۷۶	۲۳۸	۱۰
	مهلبان	۶۰۶	۱۷۸۰	۷۷
مجموع		۲۳۵۱	۶۸۳۵	۳۰۰

ماخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۳

تالاب حیات وحش آن بین $36/39N$ عرض شمالی و $52/32E$ طول شرقی و در جنوب شرقی فریدونکنار واقع شده است. مساحت آن در حدود ۴۶ هکتار و با پناهگاه جنگلی اطراف آن با مساحت تقریبی ۹۰ هکتار می‌باشد که در زمان پرآبی این مساحت افزایش می‌یابد هر چند از مقدار اصلی آن سالانه بخشی مورد تعرض کشاورزان قرار می‌گیرد. این تالاب در جنوب شرقی شهر فریدونکنار واقع شده و به صورت تالابی با مجموعه متنوعی از گیاهان و جانوران آبی که به یکی از غنی‌ترین اکوسیستم‌های تالابی شمال کشور تبدیل شده است. موجودات و گیاهان آبی متنوع و زیستگاهی مناسب برای پرندگان مهاجر آبی و به ویژه گونه نادر درنای سیبری می‌باشد که تعداد بسیار کم آن در محدوده تالاب، زمستان گذرانی می‌کند. این زیستگاه بین‌المللی درنای سیبری، در ایران تنها زیستگاه و در جهان جزء چهارمین زیستگاه درنای سیبری می‌باشد که در اول بهار به خانه بیلاقی‌اش در شمال روسیه پر می‌کشد.

شکل ۱. موقعیت روستاهای مورد مطالعه در شهرستان و استان مازندران

یافته‌های پژوهش و بحث

بررسی ظرفیت‌های پرندنگری در تالاب فریدونکنار با جذب گردشگر و توسعه نواحی روستایی برای بررسی میزان رابطه توسعه پرندنگری و گردشگری ناحیه مورد مطالعه و ظرفیت‌های جذب گردشگر از تحلیل همبستگی کای اسکوئر استفاده گردید و نتایج نشان‌دهنده رابطه ۹۹ درصدی برای تمام مولفه‌های مورد بررسی می‌باشد. (جدول ۳).

جدول ۳. بررسی رابطه ظرفیت‌های پرندنگری در تالاب فریدونکنار با جذب گردشگر و توسعه نواحی روستایی با استفاده از

تحلیل همبستگی کای اسکوئر

نتیجه	سطح معناداری	درجه آزادی	ضریب کای اسکوئر	گویه
-	*.۰۰۱	۴	۲۱۱.۳۰۸	تالاب فریدونکنار می‌تواند به عنوان قطب پرندنگری تبدیل شود.
-	*.۰۰۰	۴	۲۱۰.۵۶۴	وجود منطقه جنگلی بکر در حاشیه جنوبی تالاب مکانی مناسب برای توسعه گردشگری می‌باشد
-	*.۰۰۴	۴	۱۷۹.۲۵۶	پرندنگری می‌تواند در جذب گردشگر موثر باشد.
-	*.۰۰۰	۴	۲۷۲.۴۸۷	وجود گونه‌های متنوع پرندگان تالاب فریدونکنار وضعیت مناسب برای توسعه بیوتوریسم با تاکید بر پرندنگری دارد.
-	*.۰۰۰	۴	۵۳۰.۶۲۸	تالاب فریدونکنار یک سرمایه ملی به شمار می‌رود و ارزش اقتصادی بالایی دارد.

-	*	*۰.۰۰۴	۴	۱۷۶.۱۱۸	تالاب شهرستان فریدونکنار ارزش ژنتیکی بالایی در ارتباط با گیاهان و جانوران دارد.
-	*	*۰.۰۰۰	۴	۳۹۰.۰۸۳	پرنده‌نگری می‌تواند در فصول سرد سال در جذب گردشگر و افزایش درآمد مؤثر باشد.
-	*	*۰.۰۰۳	۴	۲۰۰.۴۸۷	پرنده‌نگری می‌تواند به حفظ تالاب و میزان زاد و ولد پرندگان کمک کند.
-	*	*۰.۰۰۰	۴	۴۴۰.۷۸۲	تالاب شهرستان فریدونکنار می‌تواند به عنوان مرکز پرنده‌شناسی و زیست‌بوم پرندگان مهاجر در نظر گرفته شود.
-	*	*۰.۰۰۳	۴	۲۰۲.۳۸۵	سفر به مناطق طبیعی و بکر بخصوص دیدن پرندگان خاص لذت‌بخش است.
-	*	*۰.۰۰۰	۴	۲۷۲.۶۹۲	پرنده‌نگری می‌تواند از غیرمجاز جلوگیری کند.
-	*	*۰.۰۰۳	۴	۲۰۰.۴۸۷	پرنده‌نگری احساس مسئولیت بومیان را نسبت به حفظ و نگهداری تالاب افزایش می‌دهد.
-	*	*۰.۰۰۳	۴	۲۰۰.۴۸۷	نزدیکی تالاب به شهرها و مراکز جمعیتی مثل تهران می‌تواند در توسعه گردشگری تاثیر داشته باشد.
-	*	*۰.۰۰۰	۴	۴۴۱.۷۸۲	پرنده‌نگری در حفظ اکوسیستم تالاب فریدونکنار تاثیر دارد.
-	*	*۰.۰۰۳	۴	۲۰۲.۳۸۵	بازدید گردشگران از محل پرنده‌نگری می‌تواند موجب افزایش آگاهی عمومی نسبت به پرندگان می‌شود.
-	*	*۰.۰۰۰	۴	۲۷۲.۶۹۲	تالاب فریدونکنار نقش مهمی در حفظ گونه‌های خاص پرندگان (درنای سبیری) دارد.

ماخذ: یافته‌های تحقیق: ۱۴۰۳* معناداری در سطح ۹۹ درصد

همچنین نتایج نشان می‌دهد که تالاب فریدونکنار و روستاهای پیرامونی قطب پرنده‌نگری محسوب می‌گردد و زیستگاه گونه‌های متنوع پرندگان می‌باشد. شایان ذکر است که تالاب فریدونکنار ارزش ژنتیکی بالایی دارد و به عنوان سرمایه ملی می‌تواند با افزایش احساس مسئولیت مسولان، برنامه‌ریزان و دستگاه‌های متولی به عنوان یکی از مراکز پرنده‌شناسی در حاشیه دریای مازندران محسوب گردد (جدول ۳). برای تبیین میزان اهمیت و ظرفیت تالاب فریدونکنار و روستاهای حاشیه آن از آزمون فریدمن جهت مقایسه میانگین و رتبه‌بندی آنها استفاده شده است. در این راستا از ۱۶ مولفه مطابق جدول ۴ میانگین گرفته شده و مقادیر اختصاص یافته به هریک از آنها نشان‌دهنده اهمیت و اعتبار آنها می‌باشد. نتایج حاکی از آن است که مولفه‌های مورد بررسی تا سطح اطمینان ۹۹ درصد تفاوت معناداری با یکدیگر دارند و در این میان مولفه تالاب فریدونکنار یک سرمایه ملی به شمار می‌رود و ارزش اقتصادی بالایی دارد و همچنین نقش پرنده‌نگری در حفظ اکوسیستم تالاب فریدونکنار بالاترین مقادیر را به خود اختصاص دادند. همچنین فراوانی و میانگین رتبه‌ای شاخص‌ها برای تبیین نگرش ساکنین در مورد اهمیت پرنده‌نگری در زنده نگه داشتن فرهنگ محلی و هویت سنتی نشان‌دهنده اهمیت هریک از مولفه‌های مورد بررسی است (جدول ۴ و ۶و۵).

جدول ۴. مقایسه میانگین شاخص‌های توسعه پرنده‌نگری با استفاده از آزمون فریدمن

ردیف	گویه	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	Mean rank
۱	تالاب فریدونکنار می‌تواند به عنوان قطب پرنده‌نگری تبدیل شود.	۲۶۳	۳۷	۰	۰	۰	۱۱/۳۰
۳	پرنده‌نگری می‌تواند در جذب گردشگر در شهرستان فریدونکنار موثر باشد.	۱۷۸	۱۲۰	۲	۰	۰	۱۰/۶۲
۴	وجود گونه‌های متنوع پرندگان تالاب فریدونکنار وضعیت مناسب برای توسعه بیوتوریسم با تاکید بر پرنده‌نگری دارد.	۲۰۱	۸۰	۱۹	۰	۰	۱۰/۴۸
۵	تالاب شهرستان فریدونکنار یک سرمایه ملی به شمار می‌رود و ارزش اقتصادی بالایی دارد.	۱۷۰	۸۸	۴۷	۰	۰	۹/۶۸
۶	تالاب شهرستان فریدونکنار ارزش ژنتیکی بالایی در ارتباط با گیاهان و جانوران دارد.	۱۶۰	۸۹	۴۱	۰	۰	۹/۵۵
۷	پرنده‌نگری می‌تواند در فصول سرد سال هم به جذب گردشگر و افزایش درآمد مؤثر باشد.	۱۵۳	۹۰	۳۰	۰	۰	۹/۴۳
۸	پرنده‌نگری می‌تواند به حفظ تالاب و میزان زاد و ولد پرندگان کمک کند.	۱۴۳	۱۱۰	۴۷	۰	۰	۹/۲۷
۹	تالاب شهرستان فریدونکنار می‌تواند به عنوان مرکز پرنده‌شناسی و زیست بوم پرندگان مهاجر در نظر گرفته شود.	۱۳۳	۱۰۸	۵۰	۰	۰	۸/۳۷
۱۱	پرنده‌نگری می‌تواند از غیرمجاز جلوگیری کند.	۱۷۵	۸۴	۳۰	۰	۰	۷/۲۰
۱۲	پرنده‌نگری احساس مسئولیت بومیان را نسبت به حفظ و نگهداری تالاب افزایش می‌دهد.	۱۴۰	۱۰۵	۵۰	۵	۰	۷/۰۵
۱۳	نزدیکی تالاب به شهرها و مراکز جمعیتی مثل تهران می‌تواند در توسعه گردشگری تاثیر داشته باشد.	۱۳۵	۱۲۰	۳۰	۱۵	۰	۶/۸۵
۱۴	پرنده‌نگری در حفظ اکوسیستم تالاب فریدونکنار تاثیر به‌سزایی دارد.	۱۳۰	۹۰	۴۰	۳۰	۰	۶/۸۲
۱۶	تالاب فریدونکنار نقش مهمی در حفظ گونه‌های خاص پرندگان (درنای سیبری) دارد.	۱۱۰	۱۰۰	۸۳	۵	۰	۴/۸۱

جدول ۵. اولویت‌بندی به‌کارگیری شاخص‌های توسعه پرنده‌نگری براساس نقاط قوت با استفاده از فریدمن

متغیر	تعداد نمونه	ضریب کای اسکوئر	درجه آزادی	سطح معناداری
شاخص‌های توسعه پرنده‌نگری براساس نقاط قوت	۳۰۰	۱۲۵/۴۵۱	۱۵	۰/۰۰۲***

جدول ۶. اطلاعات توصیفی مولفه‌های نگرش ساکنین در مورد پرنده‌نگری

گویه	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	میانگین رتبه ای
زنده نگه داشتن فرهنگ محلی و حفظ هویت فرهنگی	۱۰۵	۷۰	۸۰	۳۰	۱۵	۴/۶۴
افزایش فرصت‌های اشتغال در مناطق روستایی	۸۰	۳۵	۶۳	۴۷	۳۵	۴/۶۲
افزایش انگیزه ماندگاری در روستاها با توجه طبیعت بکر و زیبا	۸۰	۸۴	۴۵	۵۶	۳۵	۳/۵۹
افزایش انسجام خانوادگی و صمیمیت و آرامش	۷۲	۶۵	۵۵	۶۵	۴۸	۳/۵۸
افزایش تنوع با توسعه گردشگری در پیرامون تالاب	۶۱	۶۶	۵۷	۶۳	۵۳	۳/۸۰

بررسی میزان رضایتمندی از عملکرد مسئولان و متولیان در حفظ تالاب و جذب گردشگری

همان‌طوری که در جدول زیر اشاره شده است برای مقایسه میانگین میزان رضایت از عملکرد مسئولان و متولیان در زمینه گردشگری روستایی با تاکید بر پرنده‌نگری از آزمون کروسکال‌والیس استفاده گردید. نتایج آماره کروسکال‌والیس برابر با $105/229$ و مقدار $p=0/001$ بدست آمده که بیانگر آن است که از این حیث تفاوت معنادار در سطح اطمینان ۹۹ درصد بین دستگاه‌های متولی وجود دارد. نتایج نشان می‌دهد که سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری و محیط زیست بالاترین مقادیر را به خود اختصاص دادند و از وضعیت مطلوب‌تری نسبت به دیگر دستگاه‌ها برخوردارند و در مقابل عملکرد فرمانداری و شوراهای اسلامی روستاها و دهیاری‌ها پایین‌ترین میانگین را به خود اختصاص دادند (جدول ۷).

جدول ۷. مقایسه میانگین میزان رضایت از عملکرد مسئولان و متولیان در زمینه گردشگری روستایی با تاکید بر پرنده‌نگری با

استفاده از آزمون کروسکال‌والیس

متغیر	نام دستگاه متولی	میزان رضایت					تعداد نمونه	Mean rank	آماره کروسکال والیس	درجه آزادی	سطح معناداری
		خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم					
میزان رضایت از عملکرد مسئولین	فرمانداری	۴۸	۴۸	۶۳	۷۸	۶۳	۳۰۰	۴/۹۵	۱۰۵/۲۲۹	۴	۰.۰۰۱ (**)
	محیط زیست	۷۱	۷۳	۶۲	۵۶	۳۸		۵/۵۶			
	جهاد کشاورزی	۵۹	۷۳	۷۳	۷۲	۲۳		۵/۴۲			
	شورا و دهیاری	۳۷	۶۳	۸۱	۹۲	۲۷		۴/۹۸			
	سازمان میراث فرهنگی گردشگری	۸۴	۹۳	۵۳	۴۷	۲۳		۶/۳۲			

ماخذ: یافته‌های تحقیق: 1403^{**} معناداری در سطح ۹۹٪

نتایج حاصل از آزمون رگرسیون خطی چندگانه نیز برای تبیین میزان توسعه‌یافتگی نواحی روستایی نشان می‌دهد که مؤلفه‌های بررسی شده تا حد قابل قبول و معناداری وابسته به متغیرهایی هستند که مورد بررسی قرار گرفتند. شایان ذکر است که ضریب تعیین در معادله رگرسیونی محاسبه شده حاکی از آن است که توسعه‌یافتگی حدود ۷۹ درصد وابسته به متغیرهای مورد بررسی است و حدود ۲۱ درصد وابسته به متغیرهایی است که در این پژوهش مورد شناسایی قرار نگرفتند. به عبارت ساده‌تر توسعه نواحی روستایی و حاشیه تالاب علاوه بر موارد بررسی شده به ظرفیت‌های محیطی مثل منابع آب و خاک حاصلخیز، نزدیکی به ساحل دریای مازندران و بندر امیرآباد و ... نیز وابسته است (جدول ۸ و ۱۰).

جدول ۸: محاسبه میزان توسعه نواحی روستایی با استفاده از رگرسیون خطی چندگانه/ توام یا همزمان

مدل	ضریب R (شدت رابطه)	ضریب تعیین	ضریب تعدیل شده	خطای تخمین
۱	۰/۸۹۲ ^a	۰/۷۹۵	۰/۷۹۲	۰/۱۷۴۰۳

جدول ۹: تحلیل واریانس / ANOVA در رگرسیون خطی چندگانه

مدل	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	آماره F	سطح معناداری
اثر رگرسیونی	۳۴/۶۱۲	۴	۸/۶۵۳	۲۸۵/۷۱۱	b, ۰/۰۰۰
باقیمانده	۸/۹۳۴	۲۹۵	۰/۰۳۰		
جمع	۴۳/۵۴۷	۲۹۹			

جدول ۱۰: نتایج رگرسیون خطی چندگانه جهت بررسی توسعه پرنده نگری

سطح معناداری	آماره T	ضریب استاندارد شده		مدل	
		ضریب	خطای تخمین		
		استاندارد شده	B		
		بتا			
۰/۹۶۲	۰/۰۴۷	-	۰/۱۴۹	۰/۰۰۷	مقادیر ثابت
۰/۰۰۰	۸/۹۷۷	۰/۳۷۷	۰/۰۴۵	۰/۴۰۸	جذب گردشگر و پرنده نگری در حاشیه تالاب
۰/۰۰۰	۹/۷۰۰	۰/۴۵۳	۰/۰۴۵	۰/۴۳۷	درآمد روستاییان در این بخش
۰/۳۳۳	۰/۹۶۹	۰/۰۴۷	۰/۰۴۴	۰/۰۴۳	ماندگاری روستاییان روستا
۰/۰۵۰	۱/۹۶۶	-۰/۱۰۲	۰/۰۵۵	۰/۱۰۹	توجه مسئولان و مدیران مسئول به پرنده نگری

ماخذ: یافته های تحقیق: ۱۴۰۳

بحث و نتیجه گیری

توسعه و پیشرفت گردشگری در روستاها، بخصوص نواحی ساحلی موجب گسترش فرصت های شغلی، ایجاد درآمد مازاد، فقرزدایی و غیره در این نواحی می شود که باعث افزایش مزایای فرهنگی و زیست محیطی نیز می گردد اما خلأ برنامه ریزی درست و اصولی در سیاست های توسعه روستایی برای فراهم آوری یا یکپارچه کردن گردشگری احساس می شود. روستاهای شهرستان فریدونکنار نیز این قاعده مستثنی نبوده و نیستند. چرا که این نواحی علاوه بر جذب گردشگر به جهت پذیرش مسافران و توریسم به جهت پذیرش هر ساله پرندگان مهاجر که از نواحی سردسیر سبیری در فصل پاییز و زمستان به این مناطق و بخصوص تالاب فریدونکنار کوچ می کنند موجب اشتغال بسیاری از روستاییان شده است. نتایج نشان می دهد که تالاب فریدونکنار و روستاهای پیرامونی قطب پرنده نگری محسوب می گردد و زیستگاه گونه های متنوع پرندگان می باشد. تالاب فریدونکنار ارزش ژنتیکی بالایی داشته و به عنوان سرمایه ملی می تواند با افزایش احساس مسئولیت مسوولان، برنامه ریزان و دستگاه های متولی به عنوان یکی از مراکز پرنده شناسی در حاشیه دریای مازندران محسوب گردد.

شایان ذکر است که در راستای تحقق اهداف مورد نظر در تحقیق حاضر، سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری و سازمان حفاظت محیط زیست عملکرد مناسب و قابل قبولی در مقایسه با عملکرد فرمانداری و شوراهای اسلامی روستاها و دهیاری ها داشتند. در ضمن علاوه بر اهمیت پرنده نگری در ناحیه مورد مطالعه، توسعه نواحی روستایی و حاشیه تالاب به ظرفیت های محیطی دیگری مثل منابع آب و خاک حاصلخیز، نزدیکی به ساحل دریای مازندران و بندر امیرآباد و ... نیز وابسته است. شایان ذکر است که علاوه بر ظرفیت ساحلی و اراضی حاصلخیز در ناحیه مورد مطالعه، پرنده نگری از گذشته تاکنون نقش بسیار حایز اهمیتی در درآمدزایی ساکنان و به تبع آن بهبود شاخص های معیشتی آنان داشته و دارد. بر این اساس اهتمام مسئولان و مدیران شهرستانی و محلی در راستای حفظ زیست بوم فریدونکنار و توسعه ناحیه ای امری اجتناب ناپذیر است.

نتایج تحقیق حاضر با نتایج پژوهشگران خارجی مثل گاریسوی و همکاران (۲۰۰۵)، روندا جی گرین و داریل ان جونز (۲۰۱۰) و بانلی بیث (۲۰۱۱) از حیث اهمیت تالاب ها و نقش آنها در جذب و توسعه گردشگری کاملاً همسو هستند. اما با نتایج پژوهش خلی و همکاران (۲۰۱۲) مطابقت ندارند و خلی و همکاران از دریچه دیگری به بررسی پرنده نگری پرداختند و بیشتر انگیزه های تفاوت جنسیتی در گردشگری را مورد بررسی قرار دادند.

همچنین نتایج تحقیق حاضر با نتایج پژوهشگران داخلی مثل دانه کار و محمودی (۱۳۹۲) شعبانی و همکاران (۱۳۹۲) کاملاً همسو می باشد. اما با نتایج تحقیق قدمی و همکاران (۱۳۸۹) مطابقت ندارد و پژوهش اخیر بر تمام ظرفیت ها و توانمندی های توسعه گردشگری فریدونکنار تاکید نموده است.

در راستای تحقق اهداف پژوهش حاضر پیشنهادهایی را به شرح زیر می توان برشمرد:

- ایجاد زیرساخت‌های مناسب و تشویق و ترغیب سرمایه‌گذاران بخش گردشگری روستایی برای توسعه بوم‌گردی در روستاهای حاشیه تالاب فریدونکنار
- ایجاد زمینه‌های مناسب برای جذب سرمایه‌گذاران به منظور سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری روستایی
- بکارگیری نیروهای متخصص و با تجربه در زمینه ظرفیت‌سنجی گردشگری روستاهای ناحیه مورد مطالعه
- توسعه و تجهیز مسیرهای توریستی و تدوین دفترچه‌های راهنما برای گردشگران و آموزش آنها
- بازنگری در خصوص نحوه توزیع امکانات، خدمات و تسهیلات توریستی و اولویت‌دهی تخصیص مجدد این امکانات به ناحیه مورد مطالعه
- احداث مکانی به عنوان مرکز خرید و فروش محصولات کشاورزی، خانگی و صنایع دستی مردم بومی به گردشگران روستایی
- ایجاد مشاغل و حرف جدید در جهت تنوع بخشیدن فعالیت‌های اقتصاد گردشگری روستایی
- تقویت همکاری و تعاون بین مردم روستا جهت بهره‌گیری کارآمدتر از فضاهای گردشگری روستایی
- حفاظت از منابع طبیعی و انسانی و جلوگیری از آسیب‌پذیری و آلودگی آب، خاک، هوا، صوتی و آلودگی نما و منظر روستایی
- تلاش مدیران روستایی جهت ساماندهی کاربری‌ها و جلوگیری از تغییرات مخرب کاربری‌های اراضی
- جلوگیری از هرگونه دست‌اندازی و تجاوز به منابع طبیعی در تالاب فریدونکنار و روستاهای ناحیه مورد مطالعه و برخورد قانونی با متخلفان در عرصه پرندگان مهاجر
- لغو مجوز اسحله گرم و هرگونه شکار در راستای ترویج پرندنگری
- حفظ گونه‌های گیاهی و جانوری تالاب فریدونکنار براساس مفاد مندرج در کنواسیون رامسر

منابع

- بخشی‌نژاد، محمود (۱۳۹۹)، تبیین ظرفیت‌های گردشگری برای توسعه مناطق روستاییان چهارمحال و بختیاری، فصلنامه برنامه‌ریزی فضایی، ۱۰(۴) صص ۲۳-۱.
- جباری، ایرج و عبدلی، شکوفه (۱۳۹۸)، بهره‌برداری اقتصادی و گردشگری از رودخانه‌های استان کرمانشاه و تاثیر آن بر ویژگی‌های زیبایی‌شناختی، فصلنامه آمایش جغرافیایی فضا، ۹(۳۲) صص ۸۸-۷۱.
- جلالیان، حمید؛ شوقی، مرضیه و عزیزپور، فرهاد (۱۳۹۹)، تراحم فضایی در نواحی روستایی پیرامون کلانشهر تهران، موردی بخش رودبار قصران، فصلنامه برنامه‌ریزی فضایی، ۱۰(۴) صص ۱۱۲-۸۶.
- دانه‌کار، افشین؛ محمودی، بیت‌الله (۱۳۹۲)، گردشگری طبیعت، جهاد دانشگاهی، تهران.
- شاطریان، محسن؛ منتصری، زهرا؛ کیانی، صدیقه و غلامی، یونس (۱۳۹۸)، سطح‌بندی توسعه گردشگری روستاهای بخش برزک در شهرستان کاشان، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ۸(۲۸) صص ۱۱۴-۹۵.
- شعبانی، فاطمه؛ طاهری، ابراهیم؛ شعبانی، عاطفه و ادیبی، فاطمه (۱۳۹۲)، تأثیر پرندنگری در توسعه اکوتوریسم تالاب بین‌المللی میانکاله، اولین همایش حفاظت از تالاب‌ها و اکوسیستم‌های آبی، ۱۵۴.
- صاحبی، نغمه؛ پوررمضان، عیسی و باسط قریشی، محمد، (۱۳۹۷)، آسیب‌شناسی اقتصادی توسعه گردشگری در نواحی روستایی شهرستان لنگرود، اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ۷(۲۵) صص ۲۴۱-۲۲۵.
- ظاهری، مجید؛ آقایاری هیر، محسن و حسین‌زاده، اکبر (۱۳۹۸)، سطح‌بندی پایداری فعالیت‌های گردشگری نواحی روستایی در شهرستان طارم، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ۸(۲۷) صص ۱۳۶-۱۱۹.
- عزیزی، مهناز و رحیمی کلور، حسین (۱۴۰۳)، پتانسیل سنجی ژئوآکوتوریسم و مدیریت توسعه آن در شهر هشتمین (مطالعه موردی: روستای کزج)، فصلنامه جغرافیا و روابط انسانی، ۷(۲) صص ۳۰۶-۲۹۲.

قدمی، مصطفی و تولایی، سیمین و فاطمی، محمدمهدی (۱۳۸۹)، ارزیابی استراتژیک قابلیت‌های توسعه گردشگری: مطالعه موردی شهر فریدونکنار. فصلنامه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، ۱۶(۱۹) صص ۱۲۸-۱۱۱.

کاظمی گوران آباد، سمیه؛ رضوانی، محمدرضا و دربان آستانه، علیرضا(۱۴۰۱)، ارزیابی و رتبه بندی استانهای کشور برای گردشگری پرندگان در مقصدهای تالابی، فصلنامه گردشگری و توسعه، ۱(۳۰)، ۳۱۳-۳۳۵.

کلاتری، خلیل(۱۳۹۶)، مدل‌های کمی در برنامه‌ریزی(منطقه‌ای، شهری و روستایی)، مهندسیین مشاور طرح و منظر.

صفراآبادی، اعظم و احمدپور، علی (۱۳۹۸)، برنامه‌ریزی تفرجگاه‌های پیرامون شهرها با تاکید بر گردشگری سلامت، موردی: چشمه آبگرم تودلویه، فصلنامه آمایش جغرافیایی فضا، ۹(۳۱) صص ۲۴۳-۲۲۷.

مرکز آمار ایران(۱۳۹۵)، نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن. استان تهران، شهرستان فریدونکنار.

نجفی کانی، علی اکبر، (۱۳۹۷)، بررسی چالش‌ها و فرصت‌ها، فراروی توسعه توریسم در روستاهای ساحلی، موردی: روستاهای شهرستان بابلسر، فصلنامه آمایش جغرافیایی فضا، ۸(۲۷) صص ۱۵۴-۱۴۳.

نجفی کانی، علی اکبر(۱۴۰۰)، واکاوی موانع گسترش کشت هیدروپونیک در توسعه اقتصادی روستایی، فصلنامه پژوهش‌های روستایی، شماره ۱۲(۴) صص ۸۴۷-۸۳۳.

نظم‌فر، حسین و محمدی، جنور(۱۳۹۸)، ارزیابی زیرساخت‌ها و جاذبه‌های گردشگری در مناطق اورامانات استان کرمانشاه، فصلنامه برنامه‌ریزی فضایی، ۹(۴) صص ۶۶-۴۳.

یزدانی، محمدحسن؛ فیروزی مجنده، ابراهیم؛ هاشمی معصوم‌آباد، رضا و شکرزاده فرد، الهام (۱۳۹۹)، پهنه‌بندی شهر اردبیل از نظر میزان وجود پتانسیل جذب گردشگر، فصلنامه جغرافیا و توسعه، دانشگاه سیستان و بلوچستان، شماره ۶۱، صص ۳۳۴-۳۱۱.

و ثوقی، لیلا و بهرامیان، سمیه(۱۳۹۶)، ارزیابی عوامل موثر در توسعه تقاضای گردشگران پرنده نگری، موردی: تالاب میانکاله استان مازندران، فصلنامه فضای گردشگری، ۶(۲۴)، ۱۳۵-۱۶۵.

Brightsmith, D, J. Stronza, A. & Holle, K (2008). *Ecotourism, conservation biology, and volunteer tourism: A mutually beneficial triumvirate. Biological Conservation, 141: pp 2832-2842.*

Chiu, T,H,Y., Wan,I,L & Chen,H,T (2014). *Environmentally Responsible Behavior in ecotourism: Antecedents and implication. Tourism Management 40 pp 321-329*

De Groot, R.S., Wilson, M & Boumans, R (2002). *A typology for the description, classification and validation of ecosystem functions, goods and services (pp.393-408). In The Dynamics and Value of Ecosystem Services: Integrating Economic and Ecological perspectives. Ecological Economics 41(3): pp367-567*

Efat, Kh., Mahdavi hajilouei, M & Qaderi, E (2017). *The effect of second home tourism on rural economy Abarshiveh Rural District Damavand County. Quarterly Journal of space economy and rural development. Vol, 6. Issue.22, PP.1-16.*

Elmberg, J., Poeyssae, H & Sjoeborg, k (2004). *Relationships between species number, lake size and resource diversity in assemble say of breeding water fowl. J. Biogeogr, vol. 21 (1): 75-84.*

Jurowski, C., Uysal, M & Williams, D,R (1997). *A theoretical analysis of host community reactions to tourism. Journal of tourism research.36(2)pp3-11.*

Kurechi, M (2007). *Restoring rice paddy wetland environments and the local sustainable society - project for achieving co-existence of rice paddy agriculture with waterbirds at Kabukuri-numa, Miyagi Prefecture, Japan. Global Environmental Research 11:pp 141-152.*

Muller, D.K (2004). *Tourism, Mobility and second homes, In Lew, A companion tourism. Oxford, black well, Ppp 387-398.*

Najafi Kani , A.A & Arekhi. S (2014). *The role of Tourism in Rural Areas Development with Emphasis on Hydrotherapy (Case study: Larijan District in Amol Township). IJACSpp 261-267.*

Najafi Kani, A.A (2017). *A Study Of Challenges And Opportunities For The Development Of Tourism In Coastal Villages: The Case Study Of Villages In Babolsar. ijese.pp 1765-1776*

Gursoy, Dogan; Jurowski Claudia & Uysal, Muzaffer; (2002). *Resident Attitudes A Structural Modeling Approach; Vol 29(1).*

Pearece, D. G (1989). *Tourism and Regional Development in The European Community, Tourism Management.*

Richards, G (2000). *Tourism and the world of culture and Heritage, Tourism Recreation Research, vol.25.*

Scott, D. & McBoyle, G (2001). *Using a Tourism climatic index to examine the implication of climate change for climate as Tourism resource. Proceeding of the 1 International Workshop on climate and Tourism and Recreation. International Society of Biometeorology, pp.69-88.*

- Stelhogile, T., arntzen, J., Mabiza, C & Mano, R (2011). *Economic valuation of selected direct and indirect use values of the Makgandikgadi Wetland system, Botswana physics and chemistry of the earth* 36. pp1071-1077
- Soto, M.T.R & Clavé, S.A (2017). *Second Homes and Urban Landscape Patterns in Mediterranean Coastal Tourism Destinations, Land Use Policy, Vol. 68, pp. 117-132.*
- Steven, R., Morrison, C., & Castley, J. G.)2015a(. *Birdwatching and avitourism: a global review of research into its participant markets, distribution and impacts, highlighting future research priorities to inform sustainable avitourism management. Journal of Sustainable Tourism, 23*)8-9(, 1257-1276.
- Taye, V. S & Sirakaya. E (2002). *Residents Attitudes Toward Tourism Development, Annals of Tourism Research, vol.29.*
- Tosum, C (2001). *Host Perception of Impact: A Comparative Tourism Study. Annals of Tourism Research, vol.29.*
- Vagner, J & Fialová, D (2011). *Impacts of Second Home Tourism on Shaping Regional Identity in the Regions with Significant Recreational Function, Book of Proceedings, Vol. 1, International Conference on Tourism & Management Studies, Algarve 2011, pp285-294.*
- Visser, G (2004). *Second Homes: Reflections on an Unexplored Phenomenon in South Africa, In C.M. Hall and Müller. D.K (Eds.), Tourism, Mobility and Second Homes Between Elite Landscape and Common Ground, Channel View Publication, Clevedon, pp196-214.*